

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування**

ЧЕБОТАР ОКСАНА ЛЕОНІДІВНА

СУДОВА РЕФОРМА УКРАЇНИ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Спеціальність: 074 Публічне управління та адміністрування

АВТОРЕФЕРАТ

магістерської роботи на здобуття наукового ступеня магістра
публічного управління

м. Миколаїв – 2019 рік

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми визначається тим, що підписавши Україна підписавши Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, взяла на себе зобов'язання щодо приведення українського законодавства до стандартів Європейського Союзу у сферах та обсягах, які були передбачені Угодою про асоціацію та повинна побудувати в державі справедливе правосуддя, в основі якого має бути захист прав людини. Взагалі реформування сфери судочинства - це складне та відповідальне завдання, виконання якого вимагає комплексного підходу, починаючи з впровадження конституційних засад, які визначають нормотворчу діяльність у сфері судочинства та здійснення правосуддя і закінчуючи впровадженням на місцях задекларованих норм. Застосування міжнародних стандартів - це лише перший крок у сфері законотворчої роботи і він є не єдиним. Невід'ємною складовою якості та ефективності функціонування держави є ефективність і якість судочинства. Громадяни повинні довіряти судовій владі та відчувати в судах захист своїх прав гарантованих Основним законом, відновлення справедливості та торжество верховенства права. Задля утвердження верховенства права в країні, реформа судової влади є нагальною необхідністю і процеси, які відбуваються в громадянському суспільстві, запит на проведення таких дій, зумовлює розгляд по-новому багатьох проблем.

Необхідність реформування судової влади постала від часу проголошення суверенітету й незалежності української держави, початку процесу реального забезпечення прав і свобод людини і громадянина, затвердження верховенства права в суспільному житті. Саме Концепція судово-правової реформи, схвалена Верховною Радою України 28 квітня 1992 року мала на меті вирішити поставлені питання Конституцією України задекларовано закріплення принципу поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову, а саме в ст. 6 Конституції України. Згідно зі ст. 124 Конституції правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, які відповідно уособлюють судову владу. Стратегія реформування судоустрою, судочинства

та суміжних інститутів на 2015-2020 роки, схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року, передбачає аналіз нинішнього стану правосуддя, окреслення напрямків та етапів реформування, системи завдань та заходів, які мають на меті практичну реалізацію принципу верховенства права та забезпечення функціонування судової влади, що буде відповідати суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейським цінностям та стандартам захисту прав людини.

Всі судові органи мають одне призначення і головний зміст - захист прав і свобод громадян, конституційного ладу, національної безпеки, територіальної цілісності, дотримання законності й справедливості в суспільстві. Велике значення в процесі європейської інтеграції нашої держави відіграє правова система, оскільки без відповідності правової системи України правовій системі Європейського Союзу мета не може бути досягнута. Задоволення євроінтеграційних прагнень України передбачає обов'язкову адаптацію судової системи до системи Ради Європи та Європейського Союзу. Саме тому процеси реформування судової системи потребують подальшого вивчення, з точки зору відшукування оптимальної моделі для судоустрою в країні, визначення кола суб'єктів для втілення реформ в цій сфері.

Науково-теоретичною основою магістерської роботи стали наукові праці вітчизняних науковців присвячені теоретичним та практичним проблемам у сфері реформування судової системи України, таких як Р.Куйбіда, М.Козюра, І.Коліушко, В.Кравчук, Л.Москвич, В.Онопенко, Л.Перевалова, Е.Тертична, В.Малиновський, О.Антонюк, О.Гуцалюк, І.Назаров, М.Кравчик, В.Бринцев, Л.Москвич, В.Онопенко, Н.Квасневська, О.Антонюк, Р.Крусян.

Однак дослідження комплексного аналізу процесів реформування судової системи на сучасному етапі залишилось поза увагою дослідників. Таким чином, особливої актуальності набуває вивчення і науково-теоретичне обґрунтування всіх процесів реформування судової системи в сукупності. Таке може сприяти оптимізації та визначення подальших шляхів щодо

реформування судової системи, надасть можливість оцінити здобутки та визначити прорахунки у проведенні реформування системи судоустрою.

Мета і завдання дослідження. Метою даної роботи є комплексне дослідження процесу реформування судової системи в цілому, розробка практичних рекомендацій з розв'язання основних проблем щодо реалізації судової реформи в Україні.

На реалізацію визначеної мети спрямовано вирішення наступних завдань дослідження:

- провести аналіз судово-правових реформ, які відбувались в Україні з часів незалежності;
- дослідити державну політику реформування судової влади в Україні;
- вивчити зарубіжний досвід проведення судової реформи та можливості використання цього досвіду в умовах проведення судової реформи в Україні на сучасному етапі;
- розкрити сутність, особливості та проблеми впровадження судової реформи на сучасному етапі;
- визначити можливі шляхи оптимізації реалізації судової реформи в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають в процесі реформування судової системи.

Предметом дослідження є процеси реформування судової системи як гілки влади та тенденції розвитку цих процесів.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складає сукупність загальнонаукових методів пізнання (описовий, системний, узагальнення, та ін). Також був використаний історичний метод, за допомогою якого досліджувався розвиток процесів реформування вітчизняної судової системи на різних етапах її проведення. Порівняльний метод використовувався для виявлення спільних, особливих і специфічних рис державної політики у сфері побудови судових систем в Україні та в інших країнах.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена тим, що дане дослідження є спробою комплексного аналізу особливостей, недоліків і шляхів покращення реформування судової системи як важливої складової європейської інтеграції України. В результаті проведеного аналізу сформовані висновки, рекомендацій і пропозицій щодо оптимізації процесу реформування судової гілки влади в країні. У межах вирішення означеної проблеми запропоновано такі положення, висновки і рекомендації:

вперше :

- комплексно розглянуто всі складові впровадження судової реформи на сучасному етапі;
- розглянуто та проаналізовано вплив зарубіжних проектів у сфері реформування судоустрою країни, які мають на меті підтримку судово-правової реформи;

отримано:

- комплексний аналіз проведення судової реформи;
- означення шляхів для подальших досліджень ;

удосконалено:

- визначення судової влади як самостійної і незалежної сфери публічної влади, яка виконує функцію правосуддя та має особливості: у діяльності її посадових осіб – суддів, які здійснюють цю владу, у особливій системі контролю за діяльністю судової влади, особливий порядок формування кадрового складу;
- розуміння напрямків подальшого розвитку в Україні методології оцінки ефективності діяльності суду як комплексної системи забезпечення якості судочинства;

набуло подальшого розвитку:

- визначення змісту реформування судоустрою, та визначення суб'єктів - органів державної влади в означеному процесі та об'єктів кадрів для забезпечення системи судоустрою;

- дослідження застосування зарубіжного досвіду функціонування судових систем;
- ідеї щодо розробки систем, заходів щодо подальшого впровадження інноваційних технологій у систему вітчизняного електронного правосуддя;
- визначення моніторингу реформування системи судоустрою та подальший аналіз та оцінка стану системи судоустрою для визначення тенденцій її розвитку;

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки й пропозиції викладені в дослідженні можуть бути використані у подальших дослідженнях процесів реформування судової систем; для оптимізації та ефективізації менеджменту в діяльності судів; у навчальному процесі з підготовки фахівців з державного управління.

Структура магістерської роботи обумовлена метою, завданнями і логікою дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, літератури та додатків. До тексту додано список використаних джерел (121 найменування). Загальний обсяг роботи становить 103 сторінки, з них обсяг основного тексту- 89 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету та основні завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, висвітлено наукову новизну і практичне значення виконаної роботи. Наведено результати апробації основних положень та особистий внесок автора дослідження.

У **першому розділі** *«Теоретико-правові засади реформування судової системи»* охарактеризовано проблематику та джерельну базу дослідження судової реформи в Україні.

Підрозділ 1.1 «Понятійно-категорійний апарат проблеми реформування судової системи» присвячений аналізу стану наукової розробки проблеми

вітчизняній та зарубіжній науці. Важливою групою джерел для написання магістерської роботи є напрацювання вітчизняних (Р.Куйбіда, М.Козюра, І.Коліушко, В.Кравчук, Л.Москвич, В.Онопенко, Л.Перевалова, Е.Тертична, В.Малиновський, О.Антонюк, О.Гуцалюк, І.Назаров, М.Кравчик, В.Бринцев, Р.Крусян), а також нормативно- правові акти: закони України, укази Президента, Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів та інші нормативні акти.

Зроблено висновок, про те що на даний час сформована потужна джерельна база щодо теоретичних та практичних аспектів становлення та функціонування судової системи України на сучасному етапі. Проте, комплексного аналізу проведення судової реформи по аспектах проведено на даний час не було. Дотепер відсутні комплексні роботи, присвячені проблемі реформування судоустрою. Ці обставини визначили вибір магістерської роботи, об'єкта, предмета та мети дослідження.

Підрозділ 1.2. «Етапи проведення судово-правової реформи в Україні» приділено увагу генезі судової реформи з моменту набуття незалежності України і до сучасного етапу та визначені перспективи подальших кроків. Окреслено, що реформування слід здійснювати в єдності з перетвореннями в інших сферах, спираючись на системний підхід, що враховує причинно-наслідкові взаємозв'язки та взаємозалежності в системі державного управління та державі загалом.

З'ясовано, що не на всіх етапах проведення судових реформ вона динамічно проводилась та те, що країна постійно знаходиться в стані реформування судоустрою, що є негативним фактором.

Зроблено висновок про те, що в процесі перетворення постійно залишались невирішеними нагальні питання, такі зменшення адміністративного тиску на процеси реформування та забезпечення прав громадян.

Підрозділ 1.3. «Законодавчі засади дослідження» визначено, що основоположним завданням сучасної судової реформи є створення чесної,

прозорості та ефективності судової влади. Охарактеризовано хронологічні зміни в проведенні сучасної судової реформи. Зроблено висновок про те, що в процесі новел судово-правової реформи відбулось повернення до триланкової судової системи, закріплено чіткі часові межі впровадження професійно-юридичного підходу до забезпечення судового захисту осіб, на конституційному рівні закріплено поширення юрисдикції судів на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення, а також закріплено, що законом може бути визначено обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору, єдність судової практики в сучасних, особливо чутливих кризових умовах сприятиме розвитку громадянського суспільства й визнання України дійсно правовою державою.

У другому розділі «Зарубіжний досвід реалізації судової реформи» проаналізовано зарубіжний досвід функціонування судових систем. Визначено, що курс на Європейську інтеграцію зумовлює обов'язок України привести судову систему у відповідність до європейських стандартів, вивчення та запозичення зарубіжного досвіду має відбуватись з обов'язковим врахуванням національних особливостей розвитку суспільних відносин, аналіз зарубіжного досвіду реформування судової влади передусім потрібен тому, що еволюція державного управління в цих країнах відображає демократичний шлях розвитку політико-правової організації суспільства на основі принципу верховенства права, поваги до прав і свобод людини і громадянина.

У підрозділі 2.1. «Зарубіжний досвід функціонування судових систем та їх реформування» вивчено та проаналізовано судові системи європейських країн, їх побудову, взаємозв'язки з іншими гілками влади, досвід судового адміністрування в цих країнах. З'ясовано, що судова система України не може будуватись за окремо взятим зразком іншої держави, можливо запозичення тільки окремих складових.

У підрозділі 2.2 «Проблеми та перспективи запровадження європейських стандартів в судоустрою та їх вплив на судову реформу в Україні» приділено увагу проблемам і перспективам запровадження європейських стандартів в

судоустрою України та їх впливу на судову реформу сучасності та впровадження електронного судочинства.

У підрозділі 2.3. «Судова реформа Грузії, Польщі та Канади: досвід для України» розглянуто шляхи проведення судової реформи таких держав як Грузія, Польща та Канада та можливість використання їх досвіду для України. Зроблено висновок по те, що досвід країн переконливо свідчить про те, що у більшості європейських країн судова влада є повністю незалежною від виконавчої та законодавчої гілок влади, запозичуючи досвід інших країн необхідно дбати про надійний захист прав і інтересів людини, запроваджувати функціонально придатні для України моделі, які держава спроможна забезпечити як матеріально-технічними, так і людськими ресурсами.

У третьому розділі «Особливості та перспективи реалізації судової реформи в Україні» показано основні проблеми та новації впровадження судової реформи, визначено мету судової реформи, яка є утвердження такого правопорядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури в суспільстві, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на принципах верховенства права і захисту прав і свобод людини, а у випадку їх порушення – справедливого їх встановлення в розумні строки та шляхи її досягнення цієї мети: утвердження принципу верховенства права у сфері судової влади як найважливішої передумови та умови ефективності системи судоустрою; удосконалення статусу вищих спеціалізованих судів; забезпечення участі народу в здійсненні правосуддя через інститут присяжних; удосконалення та розвиток суддівського самоврядування.

У підрозділі 3.1. «Сутність, особливості та проблеми впровадження судової реформи» показано результати проведення опитування громадян щодо перебігу судової реформи та її необхідності. Окреслено чинники, які деструктивно впливають на генезис судової реформи: консерватизм судової системи, відсутність системного й узгодженого бачення подальшого здійснення судової реформи, недостатнє фінансування не лише реформи, а й поточної діяльності судів, намагання політичних сил використати судову

реформу для посилення впливу на суди. Крім того, визначені шляхи оптимізації реалізації судової реформи. Ключовими шляхами вирішення цих завдань є законодавче закріплення нових засад судоустрою та статусу суддів, забезпечення доступності правосуддя, запровадження справедливої судової процедури, забезпечення незалежності та неупередженості й професіоналізму суддів, поліпшення фінансування судової влади, підвищення ефективності системи виконання судових рішень тощо.

У підрозділі 3.2 «Судове адміністрування як складова реформи правосуддя» визначено, що питання належного функціонування судової системи слід розглядати не лише з позиції її правової регламентації організації й функціонування, а й через аналіз управлінських процесів, що протікають у ній, і мають не менше значення. Головну роль у судовому управлінні відіграє адміністративний корпус, який на національному рівні представлений Державною судовою адміністрацією України, її територіальними органами, які забезпечують управління цілісною організацією – системою судової влади; головою суду, керівником апарату суду та працівниками апарату суду, які забезпечують управління (адміністрування) на рівні окремого суду. Саме співпраця вищезазначених органів і посадових осіб формує чітку взаємодію суддів і державних службовців судової установи в цілому.

У підрозділі 3.3. «Шляхи оптимізації реалізації судової реформи в Україні» визначено можливі напрямки оптимізації процесів реформування судової системи, визначені шляхи комунікативної діяльності. Розглянуто та означено переваги та ризики щодо запровадження функціоналу «електронний суд».

ВИСНОВКИ

Відповідно до визначених у магістерській роботі мети та завдань отримані результати, які в сукупності вирішують важливе наукове завдання щодо сутності системи правосуддя як гілки влади нарівні з виконавчою та

законодавчою гілкою влади. В узагальненому вигляді вони зводяться до таких теоритичних і практичних висновків:

1. На даний час сформованна потужна джерельна база щодо теоритичних та практичних аспектів становлення та функціонування судової системи, у частині наукових досліджень основна увага приділялась окремим питанням судової реформи а не комплексному аналізу. Отже, ці обставини визначили вибір теми магістерського роботи, об'єкта, предмета та мети дослідження.

2. Судова влада - самостійна і незалежна державна сфера публічної влади, яка виконує функцію правосуддя. Органи судової влади здійснюють свої повноваження у межах, встановлених Конституцією України та відповідно до Законів України. Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Метою реформування системи судоустрою є створення ефективної моделі судоустрою. Огляд судово-правових реформ, яких зазнала вітчизняна система правосуддя дозволяє говорити про те, що зміни у законодавстві та судоустрої мали відмінний від заявлених демократичних цілей характер. Досвід реформування системи судоустрою на кожному етапові дозволяє визначити позитивні та негативні результати, які обумовлювали необхідність для подальшого реформування.

3. Дослідження зарубіжного досвіду функціонування судових систем свідчить про нагальну необхідність приведення національного законодавства, яке регламентує діяльність судової системи у відповідність до європейських стандартів, яке повинно передбачати вжиття таких заходів: а). обов'язковість застосування практики Європейського суду з прав людини при вирішенні правових спорів; б). створення в Україні можливостей доступу до правосуддя за рахунок електронної подачі процесуальних документів, а не лише їх подання; в). фінансування судів повинно бути визначено відповідно до вимог ст. 130 Конституції України окремо й залежати від певного, визначеного

Конституцією чи законом відсотка національного доходу за минулий рік без права вилучення із судової системи невикористаних коштів після закінчення бюджетного року.

4. Перехід до три ланкової судової системи найбільш відповідатиме вітчизняним традиціям та стандартам більшості європейських країн. Реформування судової системи має супроводжуватися реформуванням процесуального законодавства України. Ефективність відправлення правосуддя повинно визначатися як налагодженою організацією структури органів правосуддя, так і процесуальними аспектами функціонування органів судової влади. Але незважаючи на це, судова реформа не зможе повноцінно відбутися без прийняття нового закону про Конституційний Суд, а також доопрацювання та прийняття законопроектів про внесення змін до усіх процесуальних кодексів. Законодавчі зміни, які стосуються судової системи і вступили в силу загалом можуть бути ефективними, але за умови їх добросовісної реалізації.

5. Судова реформа не є окремою ланкою змін в державі Україна – вона є логічною складовою цих змін, однак суспільство очікує значно більшого з огляду на гостру потребу в справедливому суді. За для ефективної роботи судової системи потрібно зробити основне - це відновити довіру громадян. Довіра громадян - це особливе джерело сили судової влади й одночасно показник її ефективності. Тенденціями оновлення структури та ефективності системи судоустрою України є: реорганізація судів та створення нових судів з метою утворення та організації функціонування системи судів на основі принципів системності, ефективності, доступності та наближеності до людини; досягнення ефективності судової системи через інформатизацію судоустрою. Яка за своїм змістом передбачає створення системи інформаційного забезпечення судів, утворення і розвиток «електронного суду» на основі міжнародних стандартів. Визначено, що реформування місцевих судів в Україні має такі складові: фінансову (матеріально-технічне забезпечення суддів), політичну (повага до суду від інших гілок влади),

кадрову (призначення, переведення, а також звільнення суддів), громадську (суддя повинен бути незалежним від впливу суспільства, тобто мітингів, скарг і т.д.)

Формування судової системи – це складний процес, зі своєю національною специфікою та глобальними впливами. Тому проведення судової реформи потребує детального аналізу як національного так і міжнародного досвіду формування і функціонування судових систем в різні історичні періоди та у різних народів. Такі знання допоможуть уникати багатьох помилок та запозичувати кращий досвід розвитку судових систем.

З метою оптимізації процесів реформування пропонуються різноманітні міжнародні методології оцінювання ефективності роботи органів судової влади. Протягом останніх років вони успішно реалізовані, вони можуть слугувати підґрунтям для розробки комплексної стандартизованої системи оцінювання роботи судової системи, але з урахуванням особливостей функціонування національної судової системи. Запровадження міжнародного досвіду застосування електронних технологій в процесі реформування судової системи сприятиме підвищенню ефективності діяльності та прозорості судових органів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ

1. Чеботар О.Л. Шляхи оптимізації реалізації судової реформи в Україні. XXI Всеукраїнська науково-методична конференція «Могилянські читання-2018: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, 12-17 листопада 2018 р.)
2. Чеботар О.Л. Підвищення кваліфікації працівників суду (стратегічний план). Матеріали впровадження інноваційної програми з питань судового адміністрування Державною судовою адміністрацією України у партнерстві з Національною школою суддів України за підтримки Проекту USAID

«Справедливе правосуддя» та участі Університету штату Мічиган (США), 2015 р.

АНОТАЦІЯ

Чеботар О.Л. Судова реформа України: здобутки та перспективи.

Магістерська робота на здобуття ступеня магістра за спеціальністю 074 Публічне управління та адміністрування.- Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Інститут дежавного управління, 2019.

Магістерська робота присвячена важливій темі щодо дослідження процесів проведення судової реформи в Україні. В роботі проаналізовано попередній досвід реалізації судової реформи та спрямування її для встановлення в країні верховенства права та задоволення потре громадян в справедливому суді. Розглянуто зарубіжний досвід функціонування судових систем та їх здобутки у реформуванні судової системи та можливість використання в Україні передового надбання у цій сфері. Розглянуто кроки судової реформи на сучасному етапі та можливі шляхи оптимізації судової реформи на майбутнє.

Ключові слова: судова система, реформування, реорганізація, довіра громадян.

SUMMARY

Chebotar O.L. Judicial reform of Ukraine: achievements and prospects.

Master's Degree Master's Degree in Specialty 074 Public Administration and Administration. -Petor Mohyla Black Sea National University, Institute of Cadent Management, 2019.

The Magistra Robot is associated with important themes of up-to-date processes carried out by the ship reform in Ukraine. In the work there was an analysis of the implementation of the implementation of the ship reform and the

preparation of the law for the establishment of the rule of law in the court of justice. Razgluanno zarubizhny dosvid funktsiiuvnannya ship systems and their health at the reformed ship systems and can vikorastannnya in Ukraine Advanced Headset in this sphere. Reviewed croche ship reform at a modern stage that can be the best for the ship reform on Maybutn. Formulation of the ship's system - a system of processes, its own national specificity and global injections. This was carried out by the ship reform to the need for a detailed analysis of the national and internationally accepted form and function of the court systems in different historical perspectives among the different people. Taky znannya to help unikati bagatyoh pardons that zaposichuvati krasny dosvid rovitku ship systems.